

KHÔNG GIAN VĂN HÓA PHẬT GIÁO HUẾ VÀ VẤN ĐỀ PHÁT TRIỂN DU LỊCH TÂM LINH

Nguyễn Vũ Quỳnh Thi *

Trường ĐH Nguyễn Tất Thành, Thành phố Hồ Chí Minh,
300A Nguyễn Tất Thành, P. 13, Q. 4, Hồ Chí Minh

Tóm tắt. Không gian văn hóa Phật giáo đã tạo nên những giá trị di sản văn hóa đa dạng và phong phú trong tổng thể di sản văn hóa Huế. Thừa Thiên Huế có nhiều lợi thế để phát triển loại hình du lịch tâm linh góp phần củng cố bản sắc sản phẩm du lịch, gia tăng khả năng thu hút của điểm đến Huế và gia tăng trải nghiệm cho du khách. Tuy nhiên, các di sản văn hóa Phật giáo Huế vẫn chưa được khai thác một cách tương xứng để góp phần làm phong phú thêm các trải nghiệm du lịch khám phá Huế. Một trong những vấn đề cơ bản là sự phối hợp giữa các bên trong khai thác các giá trị văn hóa Phật giáo Huế để hình thành nên các tour du lịch tâm linh. Bài viết phân tích những thế mạnh, tiền đề sẵn có của Thừa Thiên Huế, đồng thời đề xuất những phương án khả thi cho phát triển du lịch tâm linh tại địa phương.

Từ khóa. du lịch, tâm linh, Thừa Thiên Huế, văn hóa Phật giáo

1. Đặt vấn đề

Được thiên nhiên ưu đãi, Huế là miền đất giao hòa của thiên nhiên kỳ thú, sơn thủy hữu tình, cảnh sắc và con người hòa hợp, tạo nên một không gian văn hóa đặc sắc, riêng có của xứ “thần kinh”. Vì thế, từ rất lâu Huế đã được xem là “điểm vàng” của du lịch Việt Nam – một điểm đến với 5 di sản văn hóa thế giới: Quần thể di tích cố đô Huế (1993 – di sản vật thể); Nhã nhạc cung đình Việt Nam (2003 – di sản phi vật thể); Mộc bản triều Nguyễn (2009 – di sản tư liệu); Châu bản triều Nguyễn (2014 – di sản tư liệu); và Thơ văn trên kiến trúc cung đình Huế (2016 – di sản tư liệu). Trong diễn trình lịch sử của mình, Huế là cái nôi hình thành nên xứ Đàng Trong, và Đàng Trong lấy Phật giáo làm hệ tư tưởng chính thống cho vùng đất mới. Huế thực sự trở thành một trung tâm Phật giáo của cả nước.

Phật giáo Huế đã để lại dấu ấn khá sâu đậm trong quá trình hình thành, tạo dựng nên nhân cách con người Huế. Tất cả đã phản ánh những ảnh hưởng của giáo lý nhà Phật vốn đã được luân chuyển một cách sâu đậm trong mạch nguồn văn hóa Huế. Đó chính là môi trường văn hóa – xã hội riêng có của Huế, tạo nên những tiền đề, không gian Phật giáo cho việc nhận diện, khai thác tiềm năng, lợi thế để phát triển loại hình du lịch tâm linh.

*Liên hệ: quynhthinguyen63@gmail.com

Trong hoạt động du lịch ở Huế, thế mạnh độc đáo, đã được khẳng định như một lợi thế khách quan của vùng đất này chính là di tích lịch sử văn hóa, hay những di sản kiến trúc, tạo hình thời Nguyễn, vốn đã được thế giới ghi nhận và tôn vinh. Tuy nhiên, điều đáng nói ở đây, di sản văn hóa Huế không chỉ là những di tích của một thời dĩ vãng đã qua như đền đài, thành quách, cung điện, lăng tẩm của triều Nguyễn, mà di sản văn hóa Huế còn có một không gian văn hóa Phật giáo, là những thực thể sống động chứa đựng những dòng chảy văn hóa thâm trầm, nổi quá khứ với hiện tại, nối con người nơi đây với sự ứng xử xã hội trong các mối tương quan với đất trời, với cộng đồng và tha nhân. Dưới góc độ du lịch văn hóa tâm linh, việc khơi dậy những giá trị du lịch đang còn ở dạng tiềm năng, rồi biến chúng trở thành khả năng trong khai thác; không thể chỉ dừng lại ở việc phát hiện và quảng bá, mà đây là một chuỗi hoạt động đồng bộ. Nói cách khác, du lịch tâm linh Huế cần phải được phát triển một cách hài hòa, phong phú, sống động: một chuyến tham quan, văn cảnh chùa Huế, dự một buổi tọa thiền tại chùa, được mạn đàm, trao đổi về văn hóa Phật giáo với các vị sư trụ trì, dự một bữa ăn chay thanh tịnh, hay một chuyến tham quan làng quê với những bữa ăn dân dã cộng đồng... những dịch vụ du lịch hấp dẫn ấy sẽ từng bước giúp cho ngành du lịch Huế phát triển một cách cân đối, mạnh mẽ, hài hòa, để Huế thực sự trở thành một thành phố Festival, một trong những trung tâm du lịch hàng đầu của cả nước.

2. Du lịch tâm linh – một nhu cầu tất yếu

Đời sống xã hội càng hiện đại, áp lực cuộc sống càng tăng, công nghệ càng cao, nhu cầu vật chất của con người càng dễ đáp ứng, thì dường như con người càng ít thể hiện niềm tin vào tâm linh, lòng trung thành với các giáo lý tôn giáo cũng suy giảm dần. Tuy nhiên, đến một giới hạn nhất định, người ta lại hướng đến tâm linh như một cách để khám phá chính mình và tìm kiếm ý nghĩa đích thực cho bản thân giữa nhịp sống quá đổi rạch ròi đến trần trụi, độc lập đến cô đơn này [3]. Đây thực sự là một khoảng thời gian khó khăn khi mà chúng ta đang cùng nhau trải qua những thay đổi chưa từng có về văn hóa, kinh tế, xã hội, môi trường... Để hình thành một tương lai bền vững và cân bằng, con người sẽ phải tiếp cận sâu hơn với lịch sử, di sản, văn hóa. Cho dù khái niệm tâm linh không còn thuần túy gắn với tôn giáo như quan niệm truyền thống – bởi vì người vô thần, kể cả người chống đối tôn giáo đều cần phải có tâm linh, nhưng việc thực hành các hoạt động liên quan đến tôn giáo như một nhu cầu tâm linh đang trở thành một trào lưu rộng khắp. Tôn giáo không chỉ là lĩnh vực tinh thần, nó còn chi phối đến sức khỏe, hoạt động kinh doanh, cùng nhiều nhu cầu khác của con người.

Hiện nay trên thế giới có khá nhiều cách hiểu khác nhau về du lịch tâm linh. Theo Nguyễn Văn Tuấn [5], “du lịch tâm linh khai thác những yếu tố văn hóa tâm linh trong quá trình diễn ra các hoạt động du lịch, dựa vào những giá trị văn hóa vật thể và phi vật thể gắn với lịch sử hình thành nhận thức của con người về thế giới, những giá trị về đức tin, tôn giáo, tín

ngưỡng. Du lịch tâm linh mang lại những cảm xúc và trải nghiệm thiêng liêng về tinh thần của con người trong quá trình trải nghiệm du lịch”.

Phát triển du lịch bền vững, nói cách khác là du lịch phải có trách nhiệm với môi trường, cộng đồng..., thật ra không còn là một khái niệm mới. Tuyên bố Cape Town năm 2002 đã chỉ rõ “những hoạt động hoặc quá trình du lịch trực tiếp hay gián tiếp giảm thiểu tác động tích cực và tiêu cực về kinh tế xã hội, môi trường, mang lại lợi ích kinh tế nhiều hơn cho cư dân địa phương và nâng cao sự phồn thịnh cho cộng đồng điểm đến du lịch” [1].

Du lịch đương đại là một ngành công nghiệp chịu ảnh hưởng bởi tác động mạnh mẽ của tôn giáo, trong đó các loại hình như: *du lịch tôn giáo, du lịch tín ngưỡng, du lịch thiện nguyện, du lịch tâm linh...* được nhắc đến như là một loại hình mới nổi, có sức lan tỏa lớn và góp phần phát triển du lịch theo hướng bền vững, ổn định.

Ngay từ thời kỳ trung cổ, du lịch tôn giáo được thể chế hóa dưới hình thức hành hương và đã trở thành truyền thống của nhiều tôn giáo chính như Hindu giáo, Phật giáo, Thiên chúa giáo và Hồi giáo. Phong trào ấy vẫn duy trì cho đến ngày nay với nhiều trung tâm hành hương như Mecca, Rome, Jerusalem, Lourdes... Có chăng, nó chỉ là chủ đề mới trong lĩnh vực nghiên cứu hoặc là một bộ phận mới trong ngành công nghiệp du lịch đương đại.

Du lịch tín ngưỡng là một hình thức du lịch phát triển mạnh ở nhiều quốc gia trên thế giới. Du khách theo loại hình này thường tìm đến các đình, chùa, các thắng tích tôn giáo để văn cảnh, chiêm bái, cầu nguyện... Tại đây, du khách sẽ hòa vào dòng tín đồ để cảm nhận vẻ yên bình, thanh thản ở những thắng tích tôn giáo nổi tiếng.

Còn du lịch tâm linh gần đây đã hình thành và đang phát triển ở những quốc gia châu Á, đặc biệt những quốc gia theo Phật giáo như Ấn Độ, Nhật Bản, Trung Quốc, Thái Lan. Hàng năm, các cơ quan tôn giáo Nhật Bản kết hợp với công ty lữ hành tổ chức tour cho vài ngàn khách hành hương từ Nhật Bản đến các thánh tích Phật giáo ở Ấn Độ, Thái Lan, Myanmar. Châu Âu hàng năm cũng đã tổ chức nhiều đoàn du khách tham gia các lễ hội tôn giáo, các khóa tìm hiểu và nghiên cứu tôn giáo, các khóa tu thiền tại chỗ, họ có thể giải mã ít nhiều bản thể cá nhân bí ẩn của kiếp nghiệp chính mình.

Du lịch tâm linh đến các Phật tích sẽ giúp con người tháo gỡ được các cảm xúc khổ đau, vun bồi tâm trí và tinh thần minh triết. Du lịch tâm linh rất cần thiết cho tinh thần con người trong xã hội hiện đại. Nó bao hàm cả hành trình tìm kiếm các giá trị văn hóa truyền thống lẫn tìm lại chính mình. Làm trỗi dậy đời sống giác ngộ của khách du lịch tại những địa danh tâm linh chính là mục tiêu của các tour du lịch tâm linh.

Điều lý thú của du lịch tâm linh còn ở chỗ tất cả du khách đi trong tour đều như nhau trong vai trò của một tín đồ, không phân biệt thành phần xã hội, giai cấp, không phân biệt sang hèn, giới tính, tuổi tác, địa vị xã hội... Du lịch tâm linh vì vậy có thể giúp mỗi người gỡ bỏ

những ràng buộc, những vai diễn “kẻ lạ mặt” trong đời để sống hòa hợp tự nhiên như tất cả chúng sinh trên mặt đất.

Sự phát triển của du lịch tâm linh trong tương lai không xa sẽ là nhu cầu tất yếu, thúc đẩy xã hội tăng trưởng bền vững – nhất là đối với các quốc gia có nền văn hóa Phật giáo như Việt Nam mà Huế là một trung tâm. Tuy nhiên, hiện nay trên các bản đồ du lịch, trên các kênh quảng bá, xúc tiến, các công ty du lịch – lữ hành hình ảnh loại hình du lịch tâm linh vẫn còn khá mờ nhạt. Các trung tâm du lịch lớn như Thành phố Hồ Chí Minh, Hà Nội, Huế... mới chỉ dừng lại tổ chức những tour thử nghiệm trong phạm vi địa phương mình. Vì thế, đây là một loại hình du lịch còn mới mẻ mà cần được thúc đẩy phát triển để đáp ứng nhu cầu ngày càng gia tăng của thị trường.

3. Những tiền đề cơ bản cho hoạt động du lịch tâm linh ở Huế

Trước hết cần phải nhìn nhận rằng Thừa Thiên Huế nói chung và Thành phố Huế nói riêng được thiên nhiên ban tặng nguồn tài nguyên du lịch sinh thái – tâm linh ưu việt, nổi trội. Chỉ trong vòng bán kính 40 km, Huế có đủ cảnh quan tiêu biểu, rừng biển, đầm phá, núi non, đồng bằng như hội tụ những giá trị thiên nhiên đặc hữu của các địa phương trong cả nước.

– Rừng núi nguyên sinh ở Bạch Mã, ở phía tây các huyện Nam Đông, A Lưới là những nơi nghỉ dưỡng, khám phá thiên nhiên không thua gì Cúc Phương, Tam Đảo, Sa Pa, Bà Nà.

– Vùng đồi núi phía tây Huế với những rừng thông cổ thụ xanh mượt như Thiên An, Thiên Thai không khác gì các đồi thông ở Đà Lạt.

– Các bãi biển với cát vàng nước biếc như Thuận An, Cảnh Dương, Lăng Cô không khác gì các bãi biển ở Đà Nẵng, Nha Trang. Đặc biệt, Lăng Cô được thế giới bình chọn là một trong những vịnh biển đẹp của thế giới.

– Vùng đồng ruộng bao la ở các huyện Phong Điền, Quảng Điền cho người ta một cảm giác thanh bình hiền hòa không khác gì vùng đồng bằng Bắc Bộ, Nam Bộ.

– Ngoài ra, Huế còn có những tài nguyên du lịch không nơi nào có được. Đó là con sông Hương thơ mộng chảy ngang qua giữa lòng thành phố Huế, đó là vùng đầm phá Tam Giang – Cầu Hai mệnh mông sông nước. Huế – một điểm đến với 5 di sản văn hóa thế giới. Huế còn có đến hàng trăm ngôi chùa lớn nhỏ như: Tổ đình, Quốc tự, Tịnh xá, Khuôn hội, Thiền viện, Niệm Phật đường, Chùa làng, Chùa tư... với lối kiến trúc đặc trưng kết hợp với khuôn viên vườn chùa độc đáo tạo nên những không gian cảnh quan thiên nhiên hữu tình, đa dạng phong phú [7].

Nếu xem nguồn tài nguyên du lịch đa dạng trên đây là “phần cứng” – không gian để tổ chức du lịch sinh thái, du lịch tâm linh, thì “phần mềm” – những yếu tố làm nên nội dung du lịch sinh thái, tâm linh phục vụ du khách ở Huế cũng vô cùng phong phú:

- Môi trường yên tĩnh, không gian nguyên sơ còn tương đối nhiều; Huế lại ở vào trung độ của nước Việt Nam có sân bay quốc tế, có cảng biển nước sâu, có đường sắt đường bộ đi ngang qua.

- Vùng ngoại ô và vùng phụ cận đồi núi của Huế có đầy đủ vật phẩm phong phú, sạch để chế biến các món ăn chay.

- Người Huế có truyền thống khéo tay nấu các món chay rất ngon với một đội ngũ đầu bếp đông đảo.

- Huế có hàng ngàn vị Cao tăng, Tỳ kheo uyên bác có kinh nghiệm rao giảng, thuyết pháp đạo Phật, đưa đạo Phật đến với đời sống con người.

- Huế còn giữ được một khối lượng di sản âm nhạc Phật giáo đồ sộ; hàng trăm ngôi chùa Huế còn bảo lưu nhiều cổ vật Phật giáo quý giá tạo nên sức hấp dẫn lớn thu hút khách du lịch trong và ngoài nước đến tham quan, nghiên cứu, khám phá [6].

Thừa Thiên Huế là nơi có số lượng địa chỉ cúng tế thờ tự nhiều nhất ở Việt Nam; ngoài các chùa và các nhà thờ họ, trên địa bàn thành phố Huế, trước đây Tạp chí B.A.V.H. khảo sát và thống kê có đến 214 nơi thờ cúng khác nhau. Theo Nguyễn Thị Ngọc Cẩm [2] thì hiện tại ở Huế còn lưu giữ, bảo tồn trên 100 ngôi chùa cổ (chưa kể đến các niệm Phật đường, các chùa khuôn hội). Trong đó có hàng chục tổ đình, các nghi lễ Phật giáo và hoạt động Phật sự tôn nghiêm. Các tín đồ Phật giáo chiếm 60 % dân số toàn tỉnh, trong đó có 1.035 tu sĩ, 563 tự viện, tịnh xá, tịnh thất, niệm Phật đường... góp phần tô đậm mạch nguồn văn hóa Huế có sức hấp dẫn du lịch, nhất là du lịch văn hóa tâm linh

Cũng chỉ ở Huế mới có đàn Âm hồn của Nhà nước và nhiều đàn âm hồn của dân chúng. Đặc biệt, Huế có nghĩa trang Ba Đồn, nghĩa trang liệt sĩ lớn nhất và xưa nhất của Việt Nam. Sống trong không gian lịch sử – thế giới của âm hồn, cho nên từ vua xuống đến thần dân Huế đều rất quan tâm đến việc tế tự, cúng dường. Các tế lễ quốc gia như Tế Nam Giao, Tế Xã Tắc, Tế Thành hoàng, Tế thần Sông, Tế thần Biển, Tế thần Núi, Tế thần Lửa, Tế Âm Hồn... Trong dân gian làng xã nào cũng có tế, lễ; dòng họ nào cũng có việc họ, cúng tế tổ tiên dòng họ mình. Đặc biệt, ở Thừa Thiên Huế có tục cúng đất – nhớ ơn những người đã khai sơn lập đất làm nên hai châu Ô, Lý tiền thân của địa bàn Trị Thiên Huế ngày nay. Lễ cúng 23 tháng 5 để tưởng nhớ những người đã chết trong ngày “thất thủ kinh đô” năm 1885; lễ Điện Hòn Chén vào rằm tháng 3 và rằm tháng 7 hàng năm, cúng dường nữ thần Thiên y A Na, Bà Chúa Liễu Hạnh... Tất cả đó là những tiền đề thuận lợi cho phát triển du lịch tâm linh ở Huế.

4. Thực trạng khai thác các di sản văn hóa Phật giáo Huế trong phát triển du lịch tâm linh

Huế được xác định là một trong những trung tâm văn hóa du lịch lớn của cả nước, nhưng sự phát triển của du lịch Huế phần lớn vẫn dựa trên những giá trị di sản sẵn có. Có người còn so sánh rằng du lịch Huế còn quá dựa dẫm vào những di tích, những “*thực thể chết*”, “*những di sản quá vắng*” một thời, mà ít chú trọng tới di sản văn hóa Phật giáo – một “*không gian văn hóa mang tính động*.” [4] Trong khi đó, Huế được mệnh danh là vùng đất của chùa chiền, nơi tập trung những ngôi chùa cổ kính, ẩn tàng những giá trị văn hóa, kiến trúc, cảnh quan đặc sắc. Du lịch tâm linh Huế cần phải được tô điểm những nét sống động: một chuyến tham quan chùa Huế, một câu niệm pháp, một bữa ăn chay thanh tịnh, một chuyến tham quan về làng quê với những bữa ăn dân dã mà du khách được hòa mình vào trong thiên nhiên, sinh hoạt dân dã với cộng đồng dân cư... những dịch vụ du lịch sống động như thế sẽ từng bước giúp cho ngành du lịch Huế phát triển một cách toàn diện, mạnh mẽ phong phú. Sự thành công của những hoạt động khai thác dịch vụ du lịch ở Hội An sẽ là bài học giá trị cho việc khai thác du lịch ở Huế.

Từ trước đến nay, các tour du lịch ở Huế thường tập trung vào các di tích văn hóa lịch sử triều Nguyễn như Kinh thành, Hoàng thành, hệ thống lăng tẩm của các vua Nguyễn, các di tích kiến trúc nghệ thuật, các phủ đệ của các ông hoàng bà chúa. Bên cạnh đó có điểm xuyên, lồng ghép một số tour tuyến tham quan văn cảnh những ngôi cổ tự như Thiên Mụ, Báo Quốc, Từ Hiếu, Từ Đàm, Thuyền Tôn... Hoạt động này chỉ mang tính tham quan văn cảnh chùa chứ chưa thực sự tạo ra những tour du lịch tâm linh hoàn chỉnh, có bài bản đáp ứng được nhu cầu nghiên cứu, chiêm bái cầu an của du khách.

Trong những năm trở lại đây, một số dịch vụ du lịch liên quan đến những ngôi chùa Huế dần dần được hình thành dưới sự kết hợp giữa những tổ chức, cá nhân hoạt động khai thác du lịch và nhà chùa như đưa khách lên chùa văn cảnh, đàm đạo với các vị sư, ăn cơm chay tại chùa. Trong đó, phải kể đến sự thành công của các tour du lịch cầu an được tổ chức ở chùa Đông Thuyền, chùa Ba La Mật... do chi nhánh Công ty Thương mại Dịch vụ du lịch đường mòn Đông Dương chi nhánh Huế kết hợp với nhà chùa tổ chức. Theo ông Đỗ Trọng Hội: “Lâu nay du lịch Huế chủ yếu dựa vào những di tích “*chết*”, mà quên đi công việc quan trọng là tạo ra những sản phẩm du lịch mang tính “*động*” để kéo du khách đến Huế nhiều hơn. Sự ra đời của loại hình du lịch tâm linh ở một số ngôi chùa Huế dù chưa thực sự thành công như mong muốn, nhưng nó cũng góp phần tạo nên sức sống cho ngành du lịch, đánh thức tiềm năng du lịch của hệ thống chùa chiền trên đất Huế”¹.

¹ Chi nhánh Công ty du lịch đường mòn Đông Dương ở Huế có địa chỉ tại số 98, Phan Chu Trinh, TP Huế

Du khách dù là cá nhân hay tập thể đều có thể liên hệ với các công ty du lịch đặt tour, ấn định ngày sau đó họ được đến tham quan chùa, uống trà đàm đạo với sư trụ trì, chính quá trình nói chuyện về Phật pháp ở trong một không gian tĩnh lặng của ngôi chùa cổ kính sẽ mang lại cho du khách sự an lành cùng nhiều gợi ý thú vị cho nhân sinh quan và cả thế giới quan của bản thân họ.

Trong những năm trở lại đây, mỗi năm ngành du lịch Thừa Thiên Huế đón từ 1,5 đến 2 triệu lượt khách du lịch mang lại doanh thu hơn 700 tỷ đồng/năm. Tuy nhiên, thực tế cho thấy du lịch Huế vẫn đang chủ yếu khai thác loại hình du lịch tham quan danh lam, thắng cảnh, di tích lịch sử như một loại sản phẩm du lịch văn hóa tĩnh, đó là một trong những nguyên nhân hạn chế thời gian lưu trú của du khách không kéo dài được. Trong khi đó, Huế còn được biết đến như một vùng đất Phật, không chỉ bởi lịch sử lâu đời, hay đơn thuần là hệ thống Phật tích mà còn bởi những giá trị cao đẹp về mặt tinh thần đang hiện hữu một cách sống động trong đời sống cư dân theo đạo Phật nơi đây. Đó là những giá trị văn hóa, tiềm năng kinh tế mà ngành du lịch Huế chưa khai thác đúng mức, chưa được xem đó là một sản phẩm du lịch thật sự.

Xác định vai trò của du lịch tâm linh trong chiến lược phát triển sản phẩm điểm đến du lịch Thừa Thiên Huế, từ năm 2010 tỉnh đã tổ chức hội thảo "Di sản văn hóa Phật giáo và vấn đề phát triển du lịch" nhằm xác định các vấn đề cũng như giải pháp hợp lý để khai thác và phát triển du lịch tâm linh ở Huế. Tuy nhiên, cho đến nay các tour du lịch tâm linh ở Huế về cơ bản vẫn ở dạng tự phát, thiếu tính liên kết và chưa đủ hấp dẫn thu hút du khách, chủ yếu là các tour văn cảnh chùa hoặc một số du khách lẻ đến học đạo và thiền tu tại chùa, chưa thực sự khai thác đúng các giá trị cốt lõi của không gian di sản văn hóa Phật giáo Huế. Theo ông Trần Viết Lực – Trưởng phòng Quy hoạch và Phát triển du lịch, Sở Du lịch Thừa Thiên Huế nếu chỉ có doanh nghiệp tiên phong thì chưa đủ, mà cần phải có sự đồng thuận tham gia của các chùa, cùng với sự vào cuộc của các cơ quan quản lý Nhà nước liên quan trong việc tạo ra các điều kiện, cơ chế, chính sách phát triển du lịch tâm linh.

5. Phác thảo nội dung định hình một Festival du lịch tâm linh ở Huế

Xác định vai trò quan trọng của du lịch tâm linh trong chiến lược phát triển và hoàn thiện sản phẩm du lịch di sản văn hóa Huế, tỉnh Thừa Thiên Huế đang có các nỗ lực cụ thể để tạo điều kiện thúc đẩy phát triển loại hình du lịch này. Trong đó phải kể đến một số dự án đầu tư cho du lịch tâm linh trong thời gian gần đây như: Thiền viện trúc lâm Bạch mã (huyện Phú Lộc), Đền Huyền Trân Công Chúa (huyện Hương Thủy), Khu du lịch tâm linh Quán Thế Âm (Hương Thủy) bước đầu đang thu hút khách tham quan.

Bên cạnh đó, một số chùa cũng đang mạnh dạn phối hợp với các công ty du lịch tổ chức các tour du lịch tâm linh như chùa Đông Thuyền, chùa Ba La Mật với đối tượng chủ yếu là

khách ngoại quốc và thành phần đa số là giới trí thức công chức nghỉ hưu. Chùa Đông Thuyền và chùa Ba La Mật là hai trong số những ngôi cổ tự ở Huế. Đây cũng là những địa chỉ cho du khách tham gia công tác từ thiện xã hội khá bài bản và hiệu quả. Nhà chùa đã xây dựng ba cơ sở nuôi dạy trẻ, các cháu mồ côi không nơi nương tựa hoặc gia đình khó khăn. Việc nhà chùa làm du lịch là nhằm hướng đến giới thiệu cho du khách khi đến thăm chùa góp thêm công sức từ thiện giúp đỡ các cháu ở trường mẫu giáo; đồng thời, nguồn lợi từ các tour du lịch nếu có mang lại thì cũng chỉ để làm công việc từ thiện của chùa.

Tuy nhiên, hiện tại một tour du lịch tâm linh chỉ mới được tổ chức trong khoảng thời gian ngắn, từ 7-8 giờ sáng kéo dài đến quá buổi trưa thì kết thúc. Tour du lịch tâm linh thường bắt đầu bằng việc thưởng trà, đàm đạo với các vị sư trụ trì về Phật pháp, về lịch sử hình thành ngôi chùa trên đất Huế, về Phật giáo xứ Huế, cũng như đời sống sinh hoạt tăng ni Phật tử Huế...; sau khoảng thời gian thưởng trà, trò chuyện với các vị sư trụ trì, du khách được hòa mình vào trong một buổi lễ cầu an trang trọng với sự hiện diện của sáu vị tăng hoặc ni trong sắc y vàng, phong thái từ hòa, đĩnh đạc. Đích thân vị sư trụ trì ân cần đem các tràng hạt trân trọng đặt trên các bàn lễ đã được hội chúng tăng, ni trong chùa chú nguyện trước đó và ban cho mỗi vị khách tham quan như một món quà và cũng như một lời cầu nguyện bình yên sẽ theo cùng họ trong suốt hành trình còn lại, thậm chí cho suốt quãng đời còn lại.

Điểm gây ấn tượng nhất của buổi lễ cầu an là tạo được một khoảnh khắc tĩnh lặng; qua đó, du khách có thể ngưng nghỉ mọi hoạt động, những suy nghĩ đời thường, lắng đọng cảm nhận lại mình, nhìn lại người thân quanh mình trong một không gian thiền môn trang nghiêm nhưng giản đơn, gần gũi với hồn xưa qua không gian các di tích cổ.

Để kết thúc một buổi lễ cầu an, du khách cùng thưởng thức bữa cơm chay tại chùa do chính đôi bàn tay khéo léo của các bác đạo hữu, ni cô thực hiện. Để thưởng thức bữa cơm chay một cách thành tâm, mỗi người đều phải tự bung những món ăn đã được bày cúng trên bàn Phật xuống dọn ăn; trước lúc ăn, theo hướng dẫn của tăng, ni du khách thực hiện một lễ cầu nguyện bằng cách nâng bát cơm lên ngang trán, im lặng, tĩnh tâm trong giây phút nghĩ về công ơn của những người đã cho họ bữa cơm và hạnh phúc khi được hưởng thụ các thực phẩm hôm nay. Chính những điều đó mới khiến du khách cảm thấy độc đáo của bữa cơm chay tại chùa, nó không đơn thuần như một bữa ăn tại những quán cơm chay khác.

Trên thực tế, với vốn thời gian ít ỏi, tour du lịch tâm linh vẫn chưa thực sự làm cho du khách cảm nhận, hiểu hết được những giá trị của không gian văn hóa Phật giáo Huế cũng như những nét đặc thù của Phật giáo xứ Huế. Trong một khoảng thời gian ngắn ngủi ấy còn biết bao nhiêu các giá trị di sản Phật giáo Huế mà du khách không thể cảm nhận được. Nếu thời lượng một tour du lịch được kéo dài hơn, chỉ ít nếu được ở lại chùa trong một đêm trăng tĩnh lặng lắng lòng để thưởng thức tiếng Đại hồng chung đồng vọng hòa lẫn với tiếng kinh kệ thỉnh không và du khách được đắm mình trong một không gian thom ngát

hương trầm, thoang thoang mùi hương hoa của cỏ cây hoa lá thì mới thực sự thụ hưởng được những giá trị qua một đêm của ngôi chùa Huế.

Từ thực tế này, việc thiết kế và từng bước định hình **Festival du lịch tâm linh Huế** có thể là giải pháp cần thiết có tính chiến lược góp phần thúc đẩy phát triển du lịch tâm linh Huế theo hướng chuyên nghiệp và bền vững. Cụ thể gồm các nội dung chính sau:

a. Tham quan chùa Huế: Tổ chức tour giới thiệu những nét đặc trưng, đa dạng trong hệ cảnh quan, kiến trúc, trang trí, thiết trí của những ngôi chùa Huế. Ở đây, tùy thời lượng của từng đoàn khách để có thể lồng ghép, kết hợp việc tham quan các công trình kiến trúc mỹ thuật triều Nguyễn – di sản văn hóa nhân loại.

b. Tổ chức hội thảo: Vận dụng giáo lý đạo Phật giải quyết những vấn đề của cuộc sống đương đại đang đặt ra: vấn đề môi trường, vấn đề hạnh phúc, vấn đề ẩm thực, vấn đề tín ngưỡng với khoa học... giới thiệu các tỷ kheo, các cư sĩ có công lớn với Phật giáo và đất nước; người Phật tử kinh doanh và làm giàu như thế nào? Những giá trị nhạc lễ Phật giáo, văn học nghệ thuật Phật giáo, mối quan hệ giữa những người thân trong gia đình, cá nhân, cha mẹ vợ chồng con cái... Thông qua hội thảo du khách sẽ nghe được vô số đề tài hấp dẫn, tùy theo chủ đề và yêu cầu của từng đoàn để lựa chọn.

c. Tổ chức các khóa tu ngắn ngày: Hoạt động sẽ giúp chúng ta đưa chánh niệm vào trong mọi hoạt động của cuộc sống hàng ngày. Du khách có thể thực tập thiền trong lúc ăn, lúc đi, trong khi làm việc, ngồi thiền hay thiền trà với nhau. Ngoài ra còn có cơ hội tham dự vào các công việc hằng ngày như dọn dẹp thiền đường, lau chùi nhà tắm, rửa dọn sau các bữa ăn... Đây là một phần của sự thực tập chánh niệm trong đời sống hàng ngày.

d. Thường thức lễ nhạc Phật giáo Huế: Đối với lễ nhạc cung đình, nó được phục dựng tôn vinh bởi giá trị lịch sử nghệ thuật. Lễ nhạc cung đình và ca Huế cũng đã được sân khấu hóa để trình diễn, phục vụ du khách và đã trở thành một sản phẩm du lịch riêng có của vùng đất cố đô. Riêng lễ nhạc Phật giáo Huế, ngoài chức năng nghi lễ mang tính chất tôn giáo, nó còn chứa đựng một giá trị nghệ thuật được tích hợp từ những nét đặc thù trên con đường phát triển của Phật giáo Huế. Để lễ nhạc Phật giáo Huế đến được với du khách thì cần giới thiệu cho du khách trực tiếp tham gia các nghi lễ của Phật giáo và có sự hướng dẫn giới thiệu để cho du khách khám phá trải nghiệm.

e. Xem triển lãm nghệ thuật Phật giáo: Chùa Huế với những ngôi cổ tự, quốc tự là những nơi đang lưu giữ những bộ sưu tập quý hiếm, những đồ tự khí thờ phụng, các bộ chuông, khánh, kinh, mõ có giá trị, những pho tượng Phật bằng các chất liệu gỗ, đồng quý hiếm... Thông qua tour du lịch tâm linh để du khách được thưởng ngoạn chắc chắn sẽ mang đến những điều hấp dẫn thú vị cho những khám phá trải nghiệm.

f. Thường thức các món chay, tham dự các khóa dạy nấu chay, chế biến, trồng rau sạch: Cư dân Huế đa phần là Phật tử, lại chịu ảnh hưởng của lối sống Phật giáo. Do vậy, ăn chay đã trở thành một tập quán quen thuộc và phổ biến lâu đời hẳn sâu trong tâm thức của người Huế. Vì thế, trong một tour du lịch tâm linh, việc tạo cho du khách thường thức những tinh hoa sắc thái văn hóa qua một bữa cơm chay hoặc tự mình tham dự các khóa học dạy nấu chay, tạo môi trường để tham gia trồng trọt các loại rau quả nhằm tạo ra khả năng để thu hút khách du lịch là hoàn toàn có cơ sở.

g. Tham gia phóng sanh, phóng đăng: Hình thức tổ chức lễ phóng sanh bằng cách thả cá xuống sông hoặc thả chim về trời, phóng đăng: bằng cách thả đèn hoa đăng xuống sông. Hình thức này đang ngày càng phát triển ở Huế. Tuy nhiên, nó đang diễn ra một cách tự phát; vì vậy, các công ty du lịch nên đứng ra tổ chức thành một hoạt động du lịch tâm linh kết hợp với lễ cầu an và các hình thức khác sẽ là một hoạt động có ý nghĩa đối với du khách trong và ngoài nước.

Để hoàn chỉnh mô hình Festival tâm linh, theo chúng tôi thời lượng một Festival kéo dài 5–7 ngày. Lấy các mốc trước và sau ngày lễ Phật giáo như Lễ Phật đản (15/4 ÂL), Lễ Vu Lan (15/7 ÂL), Lễ hội Quán Thế Âm (17, 18, 19/2 ÂL) và có thể trong các ngày sóc, vọng (30, 1 và 14, 15 ÂL hàng tháng). Những dịp như vậy mới tạo điều kiện cho du khách tham dự đầy đủ các nội dung của một Festival như đã nêu.

Về tổ chức Festival cần thiết phải thành lập ban lãnh đạo Festival tâm linh do Ban trị sự Giáo hội Phật giáo Thừa Thiên Huế lựa chọn tiến cử các thành viên; sau này khi đi vào hoạt động có quy củ tiến tới thành lập Công ty Festival tâm linh. Ban lãnh đạo Festival tâm linh thiết kế chương trình Festival, thông qua các thủ tục hành chính, mời các thành viên liên quan tham gia như: Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế, Trung tâm văn hóa Liễu Quán Huế, các chùa có chấp nhận hoạt động, các công ty khách sạn du lịch lữ hành trong và ngoài thành phố Huế.

6. Kết luận

Phật giáo Huế đã khẳng định những bước tiến vững chắc và xác lập vị thế quan trọng trong quá trình hình thành và phát triển vùng đất Thuận Hóa – Phú Xuân; không gian văn hóa Phật giáo đã kết tinh thành giá trị di sản văn hóa đặc sắc, đa dạng và phong phú trong di sản văn hóa Huế. Từ chùa chiền, lễ nhạc, lễ nghi, lễ hội... đến các hoạt động trong đời sống tăng ni, phật tử, đều mang những nét riêng, đặc trưng và hòa quyện trong các yếu tố văn hóa truyền thống, để lại dấu ấn sâu đậm trong dòng văn hóa Phú Xuân – Huế. Không gian văn hóa Phật giáo Huế cần được nhận diện, đánh giá đầy đủ các đặc trưng, đặc điểm, đúng với quy mô, tính chất mà nó vốn có. Đồng thời cũng quảng bá, khai thác tiềm năng, lợi thế của nó dưới nhiều góc độ, trong chiến lược phát triển kinh tế, du lịch.

Du lịch tâm linh là một nhu cầu không thể thiếu của xã hội hiện đại, bởi tôn giáo không chỉ là lĩnh vực tinh thần, mà nó còn chi phối đến sức khỏe, hoạt động kinh doanh và nhiều lĩnh vực khác. Việc khai thác loại hình du lịch này cần phải có sự đồng thuận của nhiều tổ chức kinh doanh dịch vụ du lịch, các cơ quan, ban ngành nhà nước; và điều quan trọng là sự vào cuộc của các tổ chức Phật giáo, nhà chùa trong một tâm thức nhập thế, hài hòa giữa Đạo và Đời.

Tuy nhiên, việc quảng bá, khai thác các giá trị văn hóa Phật giáo trong phát triển du lịch tâm linh cần phải có bước đi và lộ trình thích hợp, một mặt vừa khơi dậy và phát huy các giá trị du lịch đang còn ở dạng tiềm năng, rồi biến chúng trở thành khả năng một cách hữu hiệu trong tương lai; mặt khác cũng cần được bảo tồn các giá trị nguyên gốc, không khai thác một cách xô bồ, thực dụng, làm méo mó, biến dạng, mất đi tính xác thực di sản văn hóa Phật giáo. Có như vậy, chúng ta mới đánh thức được một tiềm năng đặc hữu, riêng có, để Huế xứng đáng là một thành phố du lịch, thành phố festival của cả nước.

Tài liệu tham khảo

1. Dương Thị Hồng Nhung (2010), Giải pháp nhằm phát triển du lịch có trách nhiệm tại Việt Nam, *Tạp chí Thương Mại*, Số 36, Tr. 9–12.
2. Nguyễn Thị Ngọc Cẩm (2017), Hòa quyện giữa du lịch văn hóa tâm linh và các loại hình du lịch khác ở Huế. Báo *Thừa Thiên Huế Online*, 20/3/2017 (dulich.baothuathienhue.vn, tải lúc 22h36 ngày 15/5/2018).
3. Nguyễn Đăng Duy (1996), *Văn hóa tâm linh*, Nxb. Hà Nội.
4. Nguyễn Thăng Long (2010), *Du lịch chùa Huế: một loại hình dịch vụ mới*, Kỷ yếu Hội thảo Di sản văn hóa Phật giáo Huế, Viện nghiên cứu văn hóa Nghệ thuật Miền Trung tại Huế, Tr. 124–131
5. Nguyễn Văn Tuấn (2013), *Du lịch tâm linh ở Việt Nam thực trạng và định hướng phát triển*, Hội nghị quốc tế về du lịch tâm linh vì sự phát triển bền vững, Ninh Bình, ngày 21-22/11/2013, Tr. 20–22.
6. Thích Hải Ấn (2009), Giá trị văn hóa đặc sắc của văn hóa Phật giáo Huế, *Nội san Liễu Quán*, Trung tâm Văn hóa Phật giáo Liễu Quán, Số 3, Tr. 4–6.
7. Trần Đại Vinh, Nguyễn Hữu Thông, Lê Văn Sách (1993), *Danh lam xứ Huế*, Nxb. Hội nhà văn, Hà Nội.

HUE'S BUDDHIST CULTURAL SPACE AND SPIRITUAL TOURISM DEVELOPMENT

Nguyen Vu Quynh Thi

Nguyen Tat Thanh University, 300A Nguyen Tat Thanh, P. 13, Q. 4, Ho Chi Minh City, Vietnam

Abstract. Buddhist cultural space has created versatile and many-faced cultural values in the Hue cultural complex. Thua Thien Hue province has a number of advantages for the development of spiritual tourism that can promote the uniqueness of the tourism product, the attraction of Hue as a tourist destination, and the increase of the visitors' experience. However, the Hue Buddhist heritage has not been exploited properly for the diversity of the exploration of Hue for visitors. One of the principal issues is the cooperation of the stakeholders in the exploitation of the Hue Buddhist cultural values to establish spiritual visiting tours. This paper analyses the strength and prerequisites of Thua Thien Hue province and proposes feasible measures for the development of local spiritual tourism.

Keywords: Buddhist culture, spiritual, Thua Thien Hue, tourism